

חברת המופת של הרצל

1. מבוא

"קראתי פעם לציונות אידיאל אין סופי, ואני מאמין באמת כי גם לאחר השגת ארצנו, ארץ ישראל, לא תחדל מלהיות אידיאל. כי בציונות, כפי שאני מבין אותה, כלולה לא רק השאיפה אל חברת ארץ מובטחת כחוק בשביל עמנו האומלל (הכוונה לעם ישראל ולמצבו הקשה בארצות אירופה), אלא גם השאיפה לשלמות מוסרית ורוחנית."

בנימין זאב הרצל – 'תקוותנו' 1904

שאלות:

- הרצל רואה בציונות 'אידיאל אין סופי'. הסבירו את דבריו.
- אלו שני דברים כלולים בציונות לדעת הרצל?
- חזרו לשער הקודם בחוברת 'מהי חברה מתוקנת' לפרק 'מורי דרך לתיקון אדם ועולם – ערכים'. קראו שוב את שתי ההגדרות למושג 'ערך'.
- על פי הרצל – על אילו ערכים צריך לבסס את החברה היהודית שתקום בארץ המובטחת?
- כיצד, אם בכלל, קשורים ערכים אלה לערך הצדק שנלמד בשער הקודם?

דקה למחשבה:

- 'שאיפה לשלמות מוסרית ורוחנית': מהם מאפייניה של חברה מושלמת מבחינה מוסרית?
- מה הקשר בין השאיפה לשלמות מוסרית לבין מצבו של "עמנו האומלל"?

בפרק זה נעסוק בדמותה של החברה האנושית הרצויה, חברת המופת, כפי שהיא מתוארת בחזונו של בנימין זאב הרצל. נעמוד על מרכיביה ונכיר את המקורות מהם שאב הרצל בבואו לעצב את דמותה של חברה זו בחזונו.

2. בנימין זאב הרצל

בנימין זאב תיאודור הרצל נולד ב-1860, בבודפשט שבהונגריה. אביו, יעקב, היה סוחר ובנקאי שבילה זמן רב מחוץ לבית, ואמו, ז'נט הייתה אחראית על גידולו וחינוכו. הוא למד בבית הספר היהודי בעיר, ולאחר מכן בבית ספר תיכון ריאלי כללי, שם פגש לראשונה בתופעת האנטישמיות בקרב המורים.

כשהיה בן 14 יסד אגודה בשם WIR (אנחנו), שמטרתה הייתה לקדם את ידיעת השפות של חברה באמצעות כתיבת סיפורים. הוא החל בכתיבת סיפורים, ביקורות ומאמרים על פוליטיקה, ובגיל 17 התפרסם בעיתון מאמר ראשון שלו. כשהיה בן 18 עבר עם משפחתו לווינה, בירת הממלכה האוסטרו-הונגרית ומרכז חיי החברה והתרבות שלה, שם למד הרצל משפטים באוניברסיטה, והמשיך לחלום על קריירה כסופר ומחזאי.

הוא הוסמך כדוקטור למשפטים, והמשיך בפעילותו הספרותית, אולם התיאטרות דחו הרבה מהמחזות שכתב. הוא החל לכתוב באופן קבוע עבור אחד העיתונים החשובים באירופה, המשפיע ביותר בווינה - ה'נויה פרייה פרסה'. בשנת 1891 יצא לפריס ככתב העיתון. בפריס החל להתעניין במצבם של היהודים באירופה, ואף כתב מחזה בשם 'הגטו החדש' שעסק בנושא.

באותו זמן התחוללה בצרפת 'פרשת דרייפוס': קצין יהודי בצבא הצרפתי בשם אלפרד דרייפוס הואשם במסירת מידע לאויב והורשע בבגידה. העובדה, כי הורשע בצרפת, שהייתה סמל לפתיחות תרבותית ולזכויות אדם, בשל אנטישמיות, הביאה אותו למסקנה כי ניסיונם של היהודים להשתלב באירופה נדון לכישלון.

הרצל החל לפעול להקמת מרכז מדיני ליהודים. הוא כתב חוברת בשם 'מדינת היהודים', שהתפרסמה ב-1896, ובה קבע כי הפתרון היחיד לבעיית היהודים הוא הקמה של מדינה יהודית עצמאית, שתוקם בהסכמת המעצמות הגדולות. הספר דיבר אל לבותיהם של יהודים רבים בעולם כולו, שראו בספר מענה לשאיפותיהם.

הרצל הגיע למסקנה כי יש צורך בפעולה ברורה וגלויה, שיהיה לה פרסום רב. הוא החליט לכנס נציגים מהעם היהודי בעולם כולו לקונגרס פומבי והקמת תנועה ציונית. הקונגרס הציוני הראשון התכנס בעיר באזל שבשווייץ ב-1897. השתתפו בו כ-200 צירים מ-16 ארצות. בקונגרס התקבלה 'תכנית באזל' שהייתה המצע הרשמי של התנועה הציונית שקמה בקונגרס: "הציונות שואפת להקים בית מולדת, מובטח במשפט הכלל, לעם ישראל בארץ ישראל". מאותו יום פעל הרצל במרץ כדי להגשים את תוכנית באזל: בארגון מוסדות התנועה, בגיוס כספים לתקציב התנועה, ובמהלכים מדיניים להשגת צ'רטר, אישור, ממעצמות העולם להקמת הבית הלאומי.

ב-1902, לאחר ביקור בארץ ישראל, פרסם רומן עתידיני בשם 'אלטנוילנד' (=ארץ ישנה חדשה), בו שירטט את מדינת היהודים האידיאלית כפי שתיראה בעתיד. הרומן נחתם במילים: "אם תרצו אין זו אגדה, ואילו אם לא תרצו, הרי כל אשר סיפרתי לכם אגדה הוא, ואגדה יוסיף להיות."

בשנת 1903 החלו להגיע ידיעות ליהודים על פרעות קישינב, שהיו הפוגרום הגדול ביותר ביהודים עד אותם ימים. 49 יהודים נרצחו, כ-500 נפצעו ובתים רבים נהרסו. הפוגרום הבהיר להרצל את היקף האנטישמיות באירופה ואת הצורך הדחוף בפיתרון ליהודים. ממש באותם ימים, הציעה אנגליה להרצל להקים התיישבות יהודית במזרח אפריקה, בין קניה ואוגנדה. הרצל חשב כי יש לקבל הצעה זו, כמקלט זמני ליהודים שהיו בסכנת השמדה, וכתחנת מעבר למדינה יהודית שתקום בארץ ישראל. ההצעה, שכונתה "תוכנית אוגנדה", הובאה לדיון בקונגרס הציוני השישי. המתנגדים לתכנית, שכינו את עצמם 'ציוני ציון', פרשו מאולם המליאה בבכי, והאשימו את הרצל בבגידה בארץ-ישראל. הרצל הבטיח בנאומו כי אוגנדה לא תבוא לעולם במקום ארץ-ישראל. הקונגרס החליט לשלוח משלחת חקר לאוגנדה, ובסופו של דבר נגנזה תוכנית אוגנדה.

בכ' תמוז, 3 ביולי 1904, פחות משנה לאחר אותו קונגרס, נפטר הרצל ממחלת לב, והוא בן 44 בלבד. הוא נקבר בווינה, ועל פי צוואתו הובאו עצמותיו עם הקמת מדינת ישראל לישראל וההר בו נקבר נקרא על שמו - הר הרצל בירושלים.

עבודה בשלשות:

1. קראו את קורות החיים של הרצל.
2. מה אתם חשים כלפי הרצל לאחר קריאת קורות חייו?
3. איזה אירוע שחוה הרצל הכי נוגע לכם? מדוע?
4. בחרו אירועים משמעותיים במהלך החיים של המנהיג.
5. בחרו צבע מדבקה מתאים לכל אחד מהאירועים שבחרתם על פי המפתח הבא:

מדבקה כחולה – אירוע בעל אופי לאומי

מדבקה אדומה – אירוע בעל אופי פוליטי

מדבקה צהובה – אירוע בעל אופי ביטחוני

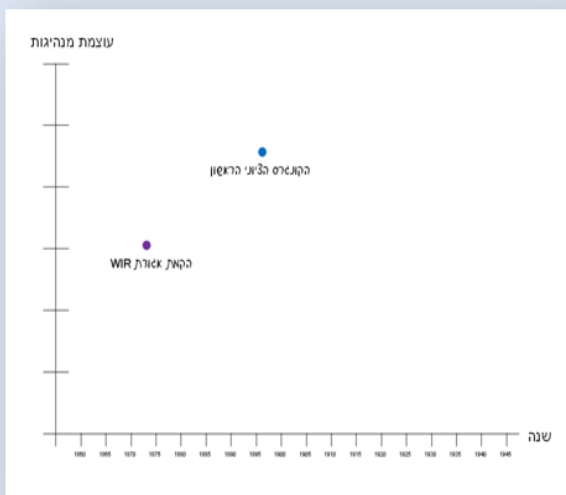
מדבקה סגולה – אירוע הקשור לחינוך או לתרבות

מדבקה ירוקה – אירוע הקשור בהתיישבות

מדבקה ורודה – אירוע אישי או משפחתי

6. כתבו כותרת לכל אירוע והוסיפו הערות חשובות.

7. מקמו את האירועים תוך התייחסות ל:

א. ציר אופקי – ציר הזמן

כל מרווח בין שני קווים על גבי ציר ה-X הקווים מייצג חמש שנים בחייו של הרצל.

ב. ציר אנכי – ציר המייצג את עוצמת המנהיגות לדעתכם

כל מרווח בין שני קווים על גבי ציר ה-Y מייצג את דרגה של עוצמת המנהיגות של הרצל באותו אירוע כפי שאתם תופשים אותה.

דקה למחשבה:

שערו:

- אילו אירועים הביאו את הרצל לכתיבת 'מדינת היהודים'?
- אילו אירועים הביאו אותו לחשוב שמדינה זו לא תהיה מדינה ככל המדינות אלא 'חברת מופת'?

3. חברת המופת של הרצל

הרצל תיאר בכתביו, בעיקר בשני חיבוריו החשובים, 'מדינת היהודים' ו'אלטנוילנד' את חברת המופת שתונהג במדינה היהודית שתקום.

על פי הביוגרפיה של הרצל, נסו לשער:

- מה הם הערכים שהנחו אותו בתיאור חברת המופת שתקום במדינה היהודית?
- מדוע דווקא ערכים אלו?

בכתיבתו של הרצל על החברה האידיאלית שתקום במדינת היהודים אפשר לאתר ערכים רבים. בחוברת זו התייחסנו לארבעה ערכים מרכזיים במיוחד בתפישה של הרצל: קידמה, שוויון, אחווה וחרות.

הגדירו כל אחד מערכים אלה באמצעות מילון, אנציקלופדיה או באמצעות האינטרנט. תנו דוגמא לכל אחד מהערכים.

- מה משותף לערכים אלה?
- אילו קשרים ניתן למצוא ביניהם?

קידמה

אילולא פחדתי פחד גדול כל כך להיות נקרא אוטופיסטן [בהקשר למילה אוטופיה = אדם המתאר מציאות מושלמת, שאינה ניתנת להגשמה] ובעל הזיה, הייתי מצויר לפניכם את סידוריה העתידיים של ארצנו, עם מסילות ברזל, קווי טלגרף, טלפונים, מכוניות ועוד דברים אגדיים שכאלה, שאדם עוד לא ראה מימיו. אבל בשכלולים כאלה על הקרקע החדש, שהוא אדמתנו העתיקה, אין מתמצה הדבר, שהוא בשבילי הציונות. אין אני מאמין כי עם התנ"ך, שהתמיד בקיומו מתוך סבל קשה כל כך, לא עשה זאת אלא בשביל להביא את אמצעי התחבורה החדשים לביתו. הכרח הוא, שיהיה טעם אחר ותכלית אחרת לייסוריו של העם, עשיר הניסיונות. כיסופים [=שאיפה] אל הצדק, אל התעלות אנושית - אלה בוודאי קיימים בנפשנו ואנו חייבים להביא אותם על סיפוקם [...] אולי נגלה בהזדמנות זו אפשרות של שיפורים חברתיים וגם נגשים אותם, שתצמח מהם תועלת גם לחלכאים [עניים, מסכנים] ולקשי היום של אומות אחרות, ואז רק נהיה ישראלים במלוא מובן המלה.

בנימין זאב הרצל – 'המטרה הקרובה- צ'ארטר בשביל ארץ ישראל' 1899

- מהו ערך הקידמה על פי קטע זה? לאילו תחומים מתייחסת הקידמה בקטע זה?
- מהם החידושים הטכנולוגיים שמונה הרצל כאפשריים במדינה העתידית? מה זה מלמד על תקופתו? מה חשיבותם של החידושים הטכנולוגיים, על פי הרצל?
- מה חשוב יותר מהחידושים הטכנולוגיים? מדוע?
- מדוע, לדעתכם, חשובה להרצל הקידמה במדינה שתקום?

שאלו את הורכים: אילו המצאות טכנולוגיות לא היו קיימות כשהם היו ילדים.

איזו המצאה טכנולוגית הייתה משמעותית להם ביותר בילדותם? כיצד זה בא לידי ביטוי?

איזו המצאה טכנולוגית משמעותית לכם ביותר, עד כדי כך שנראה לכם שאינכם יכולים לחיות בלעדיה היום?

מה זה אומר עלינו, בני-האדם?

- מהי, אם-כך, חשיבותה של קידמה טכנולוגית?
- האם לקידמה יש רק יתרונות? או גם חסרונות? ציינו כמה יתרונות / חסרונות.
- באילו נסיבות, לדעתכם, יכולה קידמה ליהפך לחיסרון?
- לו ניתנה לכם אפשרות לחיות בזמן אחר, באיזו תקופה הייתם בוחרים לחיות? מדוע?

מי שרוצה לבנות בניין חדש במקום הבניין הישן, עליו להרוס תחילה את הישן ואחרי כן לבנות את החדש; את הסדר הנכון הזה אשמור גם אני. בחלק הכללי הנני לברר את המושגים ולהוציא כל רעיון ישן מפני חדש, לפרוס את התנאים הראשיים המדיניים והלאומיים, ולהציע על פיהם את הצעתי ומטרתה.

בנימין זאב הרצל – 'מדינת היהודים' 1896

- למה מתכוון הרצל באמרו "בניין חדש" ו"בניין ישן"?
- מהו הבניין החדש אותו רוצה הרצל לבנות? מהו הבניין שיש להרוס?

- מהי, לדעתכם, המשמעות של הריסת הבניין הישן, בהקשר של הקמת חברה חדשה?
- כיצד בא לידי ביטוי ערך הקידמה במהלך זה? על איזה סוג של קידמה מדובר כאן?
- לאחר שקראתם את הקטעים, נסו לענות: מהי חשיבותה של הקידמה האנושית בחברת המופת של הרצל?

שוויון

- מדוע, אם בכלל, חשוב שוויון?
- באילו תחומים, לדעתכם, שוויון הוא ערך חשוב וחיוני? באילו תחומים לא?
- בין מי למי השוויון הוא ערך?

1. שוויון הזדמנויות

אנו בחברתנו החדשה לא נעשה את מעשה ההשָׁנָאָה. איש לפי פעלו. לא בטלנו את תחרות העבודה. אך התנאים שוים הם לכל, כמו במלחמה לשם פרס, או במרוץ התחרות, בתחילה הכל רוצים להיות שוים, בתחילה ולא בסוף. [...] בינינו אין הילדים מפסידים ואינם נשכרים בעד עסקי אבותיהם. בעד כל דור חדש הכל מתחיל מבראשית. על כן כל בתי הספר מן הבתים למתחילים עד האוניברסיטה הציונית הם חנם אין כסף, וילדי בתי הספר עד תלמידי ביה"ס התיכונים הגומרים את למודם חיבים ללבוש בגדים שוים. אנחנו חושבים לדבר פורע-מוסר, כי יורגש בביה"ס הבדל מצב הונם של אבות התלמידים. זה מקלקל הכל. ילדי העשירים מתגאים ומתעצלים, וילדי העניים נעשים מרי נפש קודם זמנם... אך שא נא לי, כי אעזבך, חובתי קוראת לי.

בנימין זאב הרצל – 'אלטנוילנד' 1902

- מה המשמעות של "בתחילה הכל רצים להיות שוים, בתחילה ולא בסוף"? כיצד ניתן להגדיר בעזרתו שוויון הזדמנויות?
- כיצד ניתן להגיע לשוויון בהתחלה על פי הקטע?

- מדוע, לדעתכם, חשובה נקודת ההתחלה השווה לכולם?
- הדגימו מניסיונכם האישי מקרה בו חשתם שהתחלתם בנקודת התחלה שווה לחבריכם? הדגימו מקרה בו חשתם שהתחלתם במקום נחות / גבוה יותר מאחרים. מה חשתם אז?

זוהי צורת ביניים שבין האינדיבידואליזם והקולקטיביות; מן הפרט לא תישלל ההתעוררות והשמחה אשר לרכוש הפרטי, ועם זה עשוי הוא להתגונן מפני השלטון הקפיטליסטי בכוח ליכודו עם חבריו למקצוע. אנחנו סילקנו אותה מארה שרבעה על העניים, שבתוצרתם משתכרים היו פחות מן העשירים ובעד צרכיהם נאלצים לשלם יותר מהם.

בנימין זאב הרצל – 'אלטנוילנד' 1902

- איזה סוג של שוויון מופיע בקטע זה? כיצד הוא קשור לשוויון הזדמנויות?
- העניים "בתוצרתם משתכרים היו פחות מן העשירים ובעד צרכיהם נאלצים לשלם יותר מהם". מדוע, לדעתכם, נאלצו העניים לשלם יותר מהעשירים בעד צרכיהם, על אף שהרוויחו פחות מהם?
- על איזו תופעה חברתית מתריע הרצל במשפט זה? מה הפתרון שמציע הרצל לעניין זה?

2. בין יהודים ולא יהודים

הרשות ביד כל איש להחזיק בדעותיו ובאמונת לבו, כשם שהלאומיות לא תחשב לאיש לחטאה. ואם יבואו בני דתות אחרות, או בני לאומים אחרים, לשבת בתוכנו, נעניק להם הגנה מכובדת ושוויון זכויות חוקי.

בנימין זאב הרצל – 'מדינת היהודים' 1896

ורק כאשר הוכיחו היהודים גם כאן (בארץ-ישראל), במקום שהם מהווים את הרוב, את סבלנותם, זכו הם לשוויון זכויות גם בכל שאר הארצות, מתוך יחסי גומלין מוסריים.

בנימין זאב הרצל – 'אלטנוילנד' 1902

צוואתי לעם היהודי: בנו את מדינתכם כך שהנוכרי החי ביניכם ירגיש בנוח בקרבכם.

בנימין זאב הרצל - כל היומנים

הרצל היה מודע לזרמים שהתנגדו לשוויון בין יהודים ללא יהודים. כבר בספרו 'אלטנוילנד' הוא מציג אדם בשם גאייר – שהטיף לשנאת זרים ודרש להוציא את הערבים מן החברה החדשה ("מי שאינו יהודי לא יתקבל לחברה החדשה. ככל שיקטן מספר האנשים הקרובים לצלחת, כך יגדל חלקו של הפרט בעוגה").

לפניכם שני דוברים באסיפת הבחירות המתרחשת ב'כפר חדש', אחד מן היישובים של המדינה המתוארת ב'אלטנוילנד'.

דוד ליטבק, אחד ממנהיגי החברה היהודית החדשה המתוארת ב'אלטנוילנד':

זה יהיה מאוד לא הוגן מצדנו למנוע מאדם אחר – יהיו מוצאו, גזעו או אמונתו אשר יהיו – את הזכות להיות שותף בהישגים שלנו. אנחנו בעצמנו עומדים על כתפיהם של שאר עמי התרבות. אם מישהו רוצה לחבור אלינו, להכיר בסדר החברתי שלנו ולקבל על עצמו את החובות החברתיות שלנו, מגיע לו גם ליהנות מכל הזכויות שלנו, במלואן. נוכל לעשות זאת רק בדרך אחת: סובלנות, סובלנות בדרגה הגבוהה ביותר. סיסמת הבחירות שלנו צריכה להישמע מעכשיו ולתמיד: בן אדם, אחי אתה!

אלטנוילנד, עמ' 165

מנדל, נציג מפלגתו של גאייר:

מי עבד בפרך את האדמה הזאת? אנחנו! מי התענה? מי סיקל את האבנים, ייבש את הביצות, חפר את התעלות, נטע את העצים? מי הזיע וקפא מקור עד שהכול היה מוכן? אנחנו, אנחנו, אנחנו! [...] כשבאנו הנה לא היה כאן כלום, כלום, ועכשיו יש לנו משק לדוגמא [...] מה שבנינו בשתי הידיים שלנו צריך להישאר שלנו. לא נרשה לאף אחד לקחת את זה מאיתנו. אף אחד.

אלטנוילנד, עמ' 154

- איזה מהדוברים מנדל או דוד ליטבק, שכנע אתכם יותר? מדוע?
- האם הויכוח ב'אלטנוילנד', בין גאייר ומתנגדיו, מוכר לכם גם היום? מה אתם למדים מכך?
- חפשו בעיתוני השבוע או באתרי אינטרנט ידיעות הקשורות לויכוח זה.
- מהי עמדתכם בנושא?
- באיזו מידה התממש חזונו של הרצל בהקשר זה?

עבודה בזוגות

החליטו מה חשוב לכם יותר

1. מדינה יהודית שמקדמת את האינטרסים של היהודים.
2. מדינה בה כל האזרחים שווים ללא הבדל דת, גזע ומין.

מצאו תלמיד/ה שבחרו תשובה שונה משלכם:

- הסבירו לו/ה את עמדתכם
- כיצד ניתן לשלב את העדפותיכם במדינה אחת.

3. בין גברים ונשים

בדקו:

- מתי נתנה לנשים זכות בחירה בפעם הראשונה? באיזו מדינה?

בחברה החדשה שלנו לנשים יש שוויון זכויות מלא. זכות הנשים לבחור ולהיבחר מובנת אצלנו מאליה. הן עבדו יחד איתנו בבניית המוסדות [...] זו הייתה כפיות טובה איזמה מצדנו לדחוק אותן למטבח או לחדר המיטות.

בנימין זאב הרצל – 'אלטנוילנד' 1902

- בכמה מדינות הייתה זכות בחירה לנשים כש'אלטנוילנד' יצא לאור בשנת 1902?
- שערו: מאיין לקח הרצל את הרעיון של שוויון זכויות לנשים, שכפי שראיתם, לא היה מקובל בזמנו?
- מהו הנימוק שמביא הרצל לשוויון הזכויות המוענק לנשים?
- אלו נימוקים נוספים עולים בדעתכם??

עיינו בנתונים הסטטיסטיים הבאים מתוך אתר ויצו:

- הנשים בישראל מהוות כ- 54 אחוז מאוכלוסייה אך רק כ- 15% מחברי הכנסת נשים.
- נשים מרוויחות בממוצע 40% פחות מגברים העובדים במשרה דומה בשירות הציבורי.

- עד כמה, לדעתכם, יש לנשים בישראל שוויון זכויות מלא? איך אתם מסבירים זאת?

אחוה

רק פה [=במדינה יהודית בארץ ישראל] עם ישראל היה עם חופשי. רק פה היה מסוגל לפעול למען המטרות האנושיות הנעלות ביותר. בעבר, נבעה תחושת האחדות (אחוה) של בני העם הזה מרדיפות, מדיכוי ומחיים בגטו [=הקהילה היהודית מסוגרת]. מאוחר יותר, כאשר עמי התרבות העניקו להם שוויון זכויות, הם ידעו חופש. בגטו, היו היהודים חסרי כבוד, חסרי זכויות וחסרי מגן; כשעזבו אותן, הפסיקו להיות יהודים. שני הדברים האלו היו חייבים להתקיים יחד: אחווה וחירות.

בנימין זאב הרצל – 'אלטנוילנד' 1902

- הרצל מתאר שני שלבים בחיי היהודים: החיים בגטו (הקהילה היהודית המסוגרת), והחיים לאחר היציאה ממנו. מה המאפיין של כל אחד מן השלבים על פי תיאורו של הרצל?
- על פי הרצל, אילו קשרים יש בין חירות ובין אחווה?
- מדוע רק במדינה יהודית יוכלו היהודים ליהנות משני הערכים?

- עד כמה משמעותי בעיניכם ערך "האחוה"?
- תארו אירוע בו חוויתם אחווה, או "אי אחווה".

דקה למחשבה:

- יש הטוענים כי בין אחווה (קשר חזק בין בני קבוצה מסוימת) ובין חירות (יכולתו של אדם לחיות את חייו באופן אותו הוא רוצה) ישנו מתח, ואולי אף ניגוד. מה תהיה תשובתו של הרצל לטענה זו?

אישיות העם של היהודים איננה יכולה, איננה רוצה ואיננה מוכרחה לכלות. איננה יכולה, מפני שאויבים חיצוניים מלכדים אותה. איננה רוצה, זאת הוכחה במשך אלפיים שנה של יסורים נוראים. איננה מוכרחה [...] ענפים שלמים של היהדות יכולים לכמוש, לנשור; העץ חי.

בנימין זאב הרצל – 'מדינת היהודים' 1896

- על פי הרצל, 'אישיות העם של היהודים' היא נצחית ואינה כלה. מהם הנימוקים שמביא הרצל לקביעה זו? האם אתם מסכימים עם טענתו של הרצל? הסבירו.

- מהי, לדעתכם, אישיות של עם? מהי האישיות של העם היהודי?

חפשו ברשת את קטע הוידאו השלם של השיר 'כולנו יהודים' מתוך המחזמר 'קזבלן' וכתבו את התרשמותכם מהשיר ומהוידאו – איזו מן אחווה מוצגת בשיר? כיצד היא באה לידי ביטוי? מה מאיים על אחווה זאת?

מתוך השיר 'כולנו יהודים' – מילים: חיים חפר, לחן: דובי זלצר

- כולם יהודים וכל כך נחמדים
- יהודים במאה אחוז
- גם השורצע וגם הוודוז
- לכולנו אותו אבא
- מרומניה, אלג'יר וכפר סבא

ואם יש צרות ויש יסורים
 אז כולנו שפה אחת מדברים
 וכל ישראל, וכל ישראל
 וכל ישראל חברים...

- דרגו את חשיבותו של ערך זה בחברה הישראלית כיום בדירוג של מ-1 עד 10. מדוע זה מיקומו?
- לו היה הרצל בחיים היום מה היה חושבו? מרגיש? מדוע?

כמפעל של יחיד כלשהו יהיה זה מעשה שגעונו למדי – אבל אם יהודים רבים יסכימו לו בעת ובעונה אחת, הרי זה עניין נבון בהחלט, והביצוע אינו מעמיד כל קשיים של ממש. הרעיון תלוי רק במספר הדבקים בו. אולי אלה מצעירינו בעלי השאיפות, שכבר עתה חסומות בפניהם כל הדרכים ושבמדינת יהודים נשקף להם הסיכוי הזוהר לכבוד, חירות ואושר, ישקדו על הפצת הרעיון.

בנימין זאב הרצל – 'מדינת היהודים' 1896

- מה, על פי הרצל, יכול להפוך רעיון מ"מעשה שגעונו" ל"עניין נבון"?
- 'הרעיון תלוי רק במספר הדבקים בו' – על פי הרצל, מהם המניעים להצטרפות לרעיון הציוני?

- האם רק מספר "הדבקים" קובע אם רעיון הוא "שגעונו" או "נבון"? הביאו דוגמאות למצבים בהם ריבוי "דבקים" ברעיון העיד על-כך שהיה נבון והביאו דוגמאות לרעיונות "שגעוניים" ואף רעים שגם להם היו דבקים רבים.

מקום בלב

מילים: אהוד מנור

לחן: ארקדי דוכין

כדי להגשים חלום אחד ישן
יש צורך במיליון חולמים
שלא עוצמים את עיניהם.

כדי להגשים חלום אחד ישן
יש צורך במיליון חולמים
שלא אוטמים את אזניהם.

שמוכנים אל החלום להתקרב,
שעוד זוכרים איך להקל את הכאב.

שיכולים להתאהב, להתחייב
ולגלות שעוד נשאר להם מקום בלב.

מקום בלב.

מקום בלב.

אני ואתה

מילים: אריק איינשטיין

לחן: מיקי גבריאלוב

אני ואתה נשנה את העולם,
אני ואתה אז יבואו כבר כולם,
אמרו את זה קודם לפני,
לא משנה – אני ואתה נשנה את העולם.

אני ואתה ננסה מהתחלה,
יהיה לנו רע, אין דבר זה לא נורא,
אמרו את זה קודם לפני,
זה לא משנה – אני ואתה נשנה את העולם.

אני ואתה נשנה את העולם,
אני ואתה אז יבואו כבר כולם,
אמרו את זה קודם לפני,
לא משנה – אני ואתה נשנה את העולם.

- כל אחד מהשירים מציע דרך לעשות את העולם ולהופכו למקום טוב יותר לבני אדם. מהן הדרכים שמציעים השירים?
- איזו מן הדרכים נראית לכם נכונה יותר? מדוע?
- האם יש, לדעתכם, דרך נוספת? תארו אותה.
- איזה שיר קרוב יותר לעמדתו של הרצל בקטע הקודם?

"בתי חולים, בתי חשוכי מרפא, גני ילדים, קייטנות, בתי תמחוי מרוכזים אצלנו יחד ומתנהלים כיחידה אחת. על ידי הסדר זה ניתנה לנו האפשרות לעזור לכל נזקק ולכל חולה... אנו עוזרים לחולים על ידי טיפול, ולבריאים – על ידי עבודה... אצלנו נתונה לכל איש הזכות לעבודה, ואם כן – גם ללחם. ומכאן גם חובת העבודה... אדם בריא שמקבל נדבות – כופים עליו לעבוד... החולה מחוסר האמצעים חייב רק להודיע את שמו במשרד הסעד. אין משיבים ריקם פני איש."

בנימין זאב הרצל – 'אלטנוילנד' 1902

- על פי קטע זה – מהם הצרכים והתחומים שאותם צריכה המדינה לספק לתושביה?
- מדוע?

- עד כמה אתם מסכימים עם העמדה העולה מהקטע ביחס לתחומים בהם צריכה המדינה לדאוג לאזרחיה?
- לאילו תחומים נוספים רצוי שהמדינה תדאג/תיקח אחריות?
- אלו תחומים, מאלה שצויינו בקטע, נראה לכם נכון יותר שיהיו באחריות האדם עצמו, ולא באחריות המדינה?
- 'אין משיבים פני איש ריקם' – כיצד, לדעתכם, ניתן לקיים מדיניות כזו ברמת המדינה וברמת בני האדם כיחידים?

עבודה בשלשות

קראו את שני הקטעים הבאים. מצאו את הקשר בין המצבים המוצגים בהם לבין ערך האחווה. לאחר מכן דונו ביניכם כיצד הייתם אתם מגיבים לו הייתם באותו מצב.

א.

אתה נוסע ברכב עם ההורים בדרך לביתכם. יש שמועות שסגרו מפעל גדול בעיר. אבא מדליק רדיו – "נעבור לכתבו לענייני בריאות יותם יפתחאל: כאן מרחק קצר מהנופשים בעיר, עומדת קבוצה קטנה המורכבת מכמה עשרות אנשים. הם מוחים על סגירתו של מפעל המזון 'טעים' והעברתו לרומניה שם, כך טוענים מנהלי המפעל, זול יותר לייצר. הנה הקלטה מדבריו של עמוס לוי, יו"ר ועד העובדים של המפעל ואחד ממובילי המחאה: "המפעל העסיק עשרות אנשים, יותר ממאה. זה מקור הפרנסה שלנו. עכשיו, כשהמפעל נסגר, כולנו בבעיה ואפשר לומר שכל העיר בבעיה. אני קורא לכל תושבי העיר להגיע אלינו לכאן ולהפגין אתנו מחר בבוקר כנגד הגזרה".

אבא סוגר את הרדיו. אתה בדרך כלל לא עוקב אחרי החדשות, אבל הפעם הקשבת כי דובר על העיר שלך. אמא אומרת לאבא – "אתה עובד מחר נכון? גם אני. חבל שלא נוכל להגיע מחר להפגין. אני מכירה אנשים שעובדים במפעל. חבל". ומה תכניתיך למחר, בן? "שאלה אמא. אתה דווקא לא לומד מחר. יש לך חופש. חשבת ללכת עם חברים לים אבל אולי בכל זאת תלך לתמוך באנשי המפעל..."

מה הייתם עושים???

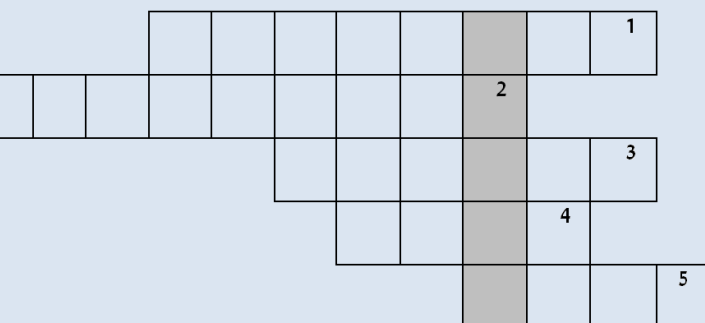
ב.

אחרי יום ארוך בחנות בגדים, שאת עובדת בה בחופש, הגעת לקניון. תשע בערב, את וטלי, החברה הכי טובה שלך, מתלבטות אם ללכת לסרט שמתחיל בתשע ועשרה או להזמין פיצה. פתאום נשמע קול ברמקול: "אנו חוזרים ומבקשים את עזרת הציבור בחיפוש הילד עדי סימנטוב בן שלוש וחצי שנעדר מהשעה שבע וחצי. הוא לובש חולצה אדומה עם הדפס של משפחת סופר-על, מכנסיים כחולים ונעלי ספורט לבנות". טלי מתעצבנת "לעזאזל למה ההורים האלה מסתובבים עם ילד בן שלוש בקניון בשעה כזו? מה, הם לא שמעו על אמבטיה ארוחת ערב וסיפור לפני השינה?" את אולי מסכימה עם טלי, וגם חושבת לעצמך שיש בקניון מספיק אנשים שיחפשו אותו. אבל משהו בכל זאת מציק לך, ואת מוצאת את עצמך אומרת לטלי: "המסכן הקטן כבר שעה וחצי לבדו, בטח הסתכל על איזה חלון ראווה, ופתאום נשאר לבד. אולי בכל זאת נלך לעזור לחפש..." לשתין ברור שאם תעשו זאת זה יהיה במקום הבילוי המשותף..."

מה הייתם עושים???

חירות

1. דרישתו של משה מפרעה, שהפכה לסיסמה למען יהודי ברית המועצות
2. החג בו חוגג עם ישראל את חירותו
3. להיות עם חופשי ...
4. רון ארד לחופש ...
5. חירות היא ____ השייכת לכל אדם

1. חירות דתית ולאומית

כל אדם חופשי ובלתי-מוגבל באמונתו או בכפירתו, כמו בלאומיותו. ואם יקרה שישבו בתוכנו גם בני אמונה אחרת, בני לאום אחר, נעניק להם הגנה מכובדת ושיוון זכויות חוקי. למדנו את הסובלנות באירופה. הנני אומר זאת ללא שמץ של לעג. האנטישמיות הנוכחית, רק במקומות ספורים ניתן לזהותה עם אי-הסבלנות הדתית הישנה.

בנימין זאב הרצל – 'מדינת היהודים' 1896

- 'כל אדם חופשי ובלתי מוגבל באמונתו... כמו בלאומיותו' – במה מתבטאת החירות האנושית על פי הרצל?
- מה מקורה של הסובלנות של הרצל?

ובכן האם תהיה לנו לבסוף תיאוקרטיה (מדינה דתית)? לא! האמונה מלכדת אותנו, המדע עושה אותנו חופשיים. על כן לא ניתן כלל לדחפים תיאוקרטיים של אנשי הדת להרים ראש. אנו נדע להחזיקם בבתי הכנסת שלהם, כשם שנחזיק את צבא הקבע שלנו בקסרקטינים (מחנות צבא). צבא וכהונה יכולו מאוד, כדרוש וכראוי לתפקידיהם היפים. בענייני מדינה, עם כל הערכתה כלפיהם, אל להם להתערב, פן יביאו עליה קשיים מבית ומחוץ.

בנימין זאב הרצל – 'מדינת היהודים' 1896

- מה מקומה של הדת בחברת המופת של הרצל?

- 'צבא וכהונה יכולו מאוד ... בענייני מדינה, אל להם להתערב' – האם אתם מסכימים עם עמדתו של הרצל באשר ליחס שבין דת ומדינה?

2. חירות כלכלית

היחיד אינו נשחק בתוכנו מצד אחד על ידי אבני הריחים של הקפיטאליזם, ומן הצד השני אין גולגלתו נערפת על ידי אותה השוויוניות של הסוציאליזם. אנו מכירים ומעריכים את ההתפתחות של היחיד, כשם שאנו מכבדים ומוקירים את בסיסו הכלכלי, את הרכוש הפרטי... את כוח הדחיפה לעבודה, לעמל, לגלויים והמצאות לא בטלנו מן העולם. המאמץ הגדול על כרחו שמתן שכרו יגדל.

בנימין זאב הרצל – 'אלטנוילנד' 1902

הרצל טוען כי גישתו משלבת בין "אבני הריחים של הקפיטאליזם" וה"שוויוניות של הסוציאליזם"

שתי האידיאולוגיות הכלכליות-חברתיות המרכזיות בענייני חברה וכלכלה:

- **סוציאליזם:** אידיאולוגיה חברתית כל הרכוש יהיה של כולם והחברה או המדינה תנהל אותו על פי צרכי כל החברים בה ובמטרה למנוע ניצול ופערים. רק ניהול משותף יביא לכך שכולם ייהנו מפירות השגשוג ולכן ישקיעו בה יותר.
- **קפיטליזם:** אידיאולוגיה חברתית על פיה עידוד הרכוש הפרטי והיזמה הפרטית היא הדרך הנכונה ביותר לנהל את הכלכלה. רק היזמה הפרטית תביא לצמיחה ושגשוג.

קראו על שתי הגישות המרכזיות בענייני כלכלה וחברה

- איזו גישה נראית לכם יותר?
- איזו מהגישות נפוצה, לדעתכם, כיום בעולם המערבי? מדוע?
- כיצד משלב הרצל בין שתי הגישות?
- האם, לדעתכם, הוא נוטה יותר לאחת מהן? לאיזו?
- כיצד הייתם מנסחים היום את השילוב הראוי בין הגישות?

4. חברת מופת – מקורות השראה

החברה החדשה לא ייצרה הכל לבדה [...] החברה החדשה מבוססת בראש ובראשונה על רעיונות משותפים פרי רוחם של כל עמי התרבות [...] אנחנו בעצמנו עומדים על כתפיהם של שאר עמי התרבות [...] כל מה שיש לנו מבוסס על עבודת ההכנה שעשו קודמינו.

בנימין זאב הרצל – 'אלטנוילנד' 1902

- מהם מקורות ההשראה של הרצל לחברת המופת שתיאר?
  - אילו יתרונות עשויים להיות באימוץ רעיונות מן העבר, ואילו חסרונות?
- הרצל לא המציא את חברת המופת שלו. הוא קיבל רעיונות ממקורות שונים. חלק מהרעיונות לקוחים מההיסטוריה והתרבות של העם היהודי, חלקם ממה שהיה נהוג בעולם בזמנו של הרצל.

חברת המופת היהודית

קראו את הקטעים הבאים, מנביאי ישראל, וממקורות אחרים של הדת היהודית. כתבו: מהו הערך המרכזי או הערכים המרכזיים שעומדים ביסוד כל אחד הקטעים?

ישעיהו – ספר מספרי הנביאים, המיוחס לנביא ישעיהו בן אמוץ שהתנבא על ממלכת יהודה. הטיף לצדק חברתי והעדיפו על פני פולחן הקורבנות. כמו כן התנבא על ימי הגאולה, בהם ישרוד שלום עולמי ויבוא המשיח.

א וַיֵּצֵא חֶטֶר, מִגִּזְע יִשְׂרָאֵל; וַנִּצֵּר, מִשְׁרָשָׁיו יִפְרָה [...] ד וְשִׁפְט בְּצִדְק דָּלִים, וְהוֹכִיחַ בְּמִשׁוֹר לְעִנְיֵי-אֲרָץ; וְהִכָּה-אֲרָץ בְּשִׁבְט פִּי, וּבְרוּחַ שְׁפָתָיו יָמִית רָשָׁע. ה וְהָיָה צִדְקָה, אֲזוֹר מִתְּנִי; וְהֶאֱמוּנָה, אֲזוֹר חֲלָצִיו. ו וְגַר זָאֵב עִם-כֶּבֶשׂ, וְנֹמֵר עִם-גְּדִי יִרְבֹּץ; וְעִגְל וּכְפִיר יִמְרִיא יַחְדָּו, וְנֹעַר קֶטֶן נִהַג בָּם. ז וּפְרָה וְדָב תִּרְעִינָה, יַחְדָּו יִרְבְּצוּ יְלָדֵיהֶן; וְאֲרִיָּה, כִּבְקָר יֹאכַל-תֶּבֶן. ח וְשָׁעֲשַׁע יֹנֵק, עַל-חֵר פֶּתֶן; וְעַל מְאוּרֶת צִפְעוֹנִי, גְּמוּל יָדוֹ הָדָה. ט לֹא-יִרְעוּ וְלֹא-יִשְׁחִיתוּ, בְּכָל-הָר קִדְשֵׁי: כִּי-מִלְאָה הָאָרֶץ, דָּעָה אֶת-ה'; כִּמְיָם, לַיָּם מְכֹסִים.

ישעיהו ב

- אילו ערכים באים לידי ביטוי בקטע זה?
- מהו הערך החשוב ביותר בעיניך? מדוע?

ספרא - מדרש הלכה לספר ויקרא, המכונה גם 'תורת כהנים', ומצוטט בתלמוד הירושלמי והבבלי.

ספרא בחוקותי פרשה ב

מלמד, שכל ישראל ערבים זה בזה.

- איזה ערך מודגש במילים "כל ישראל ערבים זה בזה"?

רבי משה בן מימון (הרמב"ם) מגדולי בעלי ההלכה והפילוסופים היהודים בכל הזמנים. את משנתו הפילוסופית והדתית פרסם בחיבורו 'מורה נבוכים'.

הרעות הגדולות האלה המתרחשות בין אדם לאדם, מאיש לרעהו [...] כולן מתחייבות מן הבורות, כלומר, מהעדר ידיעה. כמו שעיוור, מכיוון שאינו רואה, תמיד ייכשל וייפצע ויפצע גם את זולתו, מפני שאין עמו מי שידריכו בדרך, כן כיתות בני-האדם: כל איש לפי מידת בורותו יעשה לעצמו ולזולתו רעות גדולות.

בידיעת האמת מסתלקות האיבה והשנאה ומתבטלת פגיעתם של בני-אדם זה בזה

רבי משה בן מימון (הרמב"ם), מורה נבוכים, חלק ג, פרק יא

- על פי הרמב"ם, מהו המקור לכל הרעות שמעוללים בני אדם זה לזה?
- מהו הפיתרון למצב זה?
- כיצד רואה הרמב"ם את החברה המתוקנת באחרית הימים?

הרב ישעיהו שפירא (האדמו"ר החלוץ) - אדמו"ר חסידי ציוני, ממנהיגי תנועת העבודה של הציונות הדתית. נולד בשנת 1891 בפולין למשפחת אדמו"רים. ממייסדי תנועת "המזרחי" בפולין. עלה לישראל ב-1920, היה ממקימי הישוב כפר חסידים וממייסדי תנועת הפועל המזרחי, שגם עמד בראשה כמה שנים.

"היהדות אינה מסתפקת בהגבלת המעשה הרע שבפועל בלבד, כי אם שואפת לעקור גם את הרע שבכוח משורשו מתוך נפש האדם... מכאן נראה שעל פי השקפת היהדות, הקניין היחיד שיש לאדם בעולם הוא העבודה ורק דבר שאדם רכש בעבודתו הוא שלו. כי רק כוח העבודה לא ניתן בשותפות לכל בבריאה כולה, כי אם לכל אדם באופן פרטי... את המצווה הזאת של שמיטת כספים נוכל להבין רק לפי ההשקפה הנזכרת של היהדות בנוגע לרכוש, שאין אדם בעלים על הרכוש שלו... גם עצם האיסור של ריבית הוא כפירה בזכותו של הרכוש. היסוד להשקפת הרכוש, היא ההנחה שהרכוש כשלעצמו, בלי כל יגיעה מצד בעל הרכוש, זכאי להיות נושא רווחים. מטעם זה יש יסוד לריבית. וזהו גם היסוד לניצול אחרים בכוח הרכוש ובזכותו"

הרב ישעיהו שפירא, 'האדמו"ר החלוץ', 'ועשית הישר והטוב'

- מהי, לפי הרב שפירא, הגישה החברתית של היהדות?

- מהו הנימוק, על פי הרב שפירא, לכך ש"הקניין היחיד שיש לאדם בעולם הוא העבודה"?

חזון הגאולה האנושית שני פנים לה: שלום בין-לאומי ושלטון הצדק והאחוה בין אדם לאדם ובין עם לעם.

התנ"ך הנחיל לעמנו, ועל ידיו לאנושות כולה, לא רק אמונה באל אחד בורא הכל, אלא גם ערכים אנושיים נעלים, ערכי אחווה אנושית, ערכי צדק ומשפט, אמת וחסד, שוויון העמים ושלום, שהם תמצית תורת הנביאים ומוסר היהדות.

בפיסקה של שלוש מלים הביעה תורתנו האמת המוסרית הנעלה ביותר: "ואהבת לרעך כמוך", שעליה אמר גדול התנאים: "זה כלל גדול בתורה".

אבל נביאי ישראל לא הסתפקו במשא המשפט וצדק בין איש לאיש; הם דגלו גם בשוויון העמים ובשלום העולם – דבר שלא נשמע ולא נאמר בשום ספרות של עמי התרבות הקדומים [...] נביאי ישראל הטיפו לשלום בין כל העמים והם האמינו ששלום זה בוא יבוא ב"אחרית הימים". בכוח הסתכלותם העמוקה ובחוש הצדק העמוק שפעם בהם האמינו שיבוא יום [...] והעמים ישמידו כלי נשקם, לא ישאו חרב זה לזה ואפילו לא ילמדו עוד מלחמה.

דוד בן-גוריון - 'חזון משיחי כפול שהוא אחד' (1961) ו'התנ"ך והעם היהודי' (1964)

- מהם שני המאפיינים של חזון הגאולה האנושית על פי בן-גוריון?
- על פי בן-גוריון, מהי האמת המוסרית הנעלה ביותר?

בחרו שניים מתוך קטעי המקורות מן היהדות.

התאימו לכל קטע שבחרתם קטע מתאים מדבריו של הרצל.

- מה דומה בקטעים?
- מה שונה ביניהם?
- אילו קשרים יש ביניהם?
- מה ניתן ללמוד על בני האדם? על החברה האנושית?

ערכים במחשבה בת זמנו של הרצל

**פיוטר קרופוטקין – מדען
 ומהפכן רוסי שהיה מהוגי
 תנועת האנרכו-קומוניזם,
 שדגלה בביטול המדינה
 ויצירת רשת ארגונים
 התנדבותיים במקומה.**

”כל עם שתבוא לו עכשיו תקופת מהפכות יקבל בירושה מה שהנחילה לנו צרפת של 1789-1793. דמם שנשפך – למען כל האנושות נשפך. הייסורים שנתייסרו בהם – למען כל אומה ולשון. מלחמותיהם הפנימיות, האכזריות, רעיונותיהם והתנגשויות רעיונותיהם – כל זה הוא נחלת האנושות. כל זה נתן את פריו ועוד יוסיף לתת פירות רבים וטובים מאלה ויפתח לפני האנושות אופקים חדשים רחבים, שבמרחקיהם יאירו כמגדלור המלים הישנות: **חירות, שוויון, אחווה.**”

פטר קרופוטקין, 'המהפכה הצרפתית הגדולה', 1930

מקור השראה נוסף לחברת המופת הציונית היה תפישות וערכים של חברות מופת שעוצבו באירופה ובארה"ב בתקופה המודרנית. אחד משיאיו של עיצוב זה היה במהפכה הצרפתית. אז יצאו הצרפתים כנגד השלטון המלוכני בשם תפישה חדשה – זכויות אדם ואזרח, דמוקרטיה ולאומיות.

המהפכה הצרפתית דגלה בשלושה ערכים – שוויון, חרות ואחווה.

- מה הקשר בין הקטע של קרופוטקין על המהפכה הצרפתית לבין סיפורם ההיסטורי של העם היהודי והתנועה הציונית ב-120 השנה האחרונות?

- חפשו ברשת מקורות מידע על המפכה הצרפתית וכתבו סיכום קצר של כחצי עמוד על אירוע חשוב זה.

אדם סמית – פילוסוף וכלכלן
 סקוטי בן המאה ה-18. נחשב
 לאבי הקפיטליזם, הדוגלת
 בזכות לקניין פרטי ובעידוד
 השוק החופשי.

מרטין לותר קינג – כומר
 אמריקאי, שנלחם למען זכויות
 השחורים בארצות הברית, ודגל
 במאבק לא אליים. חתן פרס
 נובל לשלום. נרצח ע"י מתנקש.

"יש לי חלום שיום אחד על גבעותיה האדומות של ג'ורג'יה, יוכלו
 בניהם של עבדים לשעבר ובניהם של בעלי עבדים לשעבר
 להתיישב יחדיו לשולחן האחוה... יש לי חלום שארבעת ילדי
 יחיו יום אחד באומה בה הם לא יישפטו על פי צבע עורם אלא
 על פי טיב אישיותם."

מרטין לותר קינג – מתוך הנאום "יש לי חלום"

- איזה ערך מודגש בחלומו של מרטין לותר קינג?
- האם, לדעתכם, חלומו התגשם? הסבירו.

חירות שוריון אחרונה

תרבות ישראל

אדם סמית – עושר העמים

"למרות שכל אחד מהפרטים (הנמנים עם החברה) עושה כל
 שביכולתו כדי להגדיל את תועלתו הפרטית (הגדלת הונו האישי), ואת
 זאת בלבד, "יד סמויה" מוליכה את פעילותו לקראת מטרה, שלא
 התכוון כלל להגיע אליה [...] על ידי מאמץ לקדם את תועלתו הוא
 מקדם את האינטרס של החברה כולה". לכן טוען סמית כי "כל מה
 שצריך לעשות הוא לעזוב את טבע האדם לנפשו[...] דרוש מעט מאד
 מעבר לשלום, למסים קלים ולמערכת משפטית סבירה כדי לאפשר
 למדינה ולחברה להגיע למידת עושר גדולה ביותר."

מתוך חיים ברקאי - מבוא לספר עושר העמים של אדם סמית.

- כיצד, על פי אדם סמית, מתקדמת החברה?
- מהו תפקידה של המדינה על פי קטע זה?
- איזה מבין שלושת הערכים מודגש במשנתו של אדם סמית?

ז'אן ז'אק רוסו - סופר, מלחין
 והוגה דעות צרפתי. חי במאה
 ה-18 והשפיע רבות על
 המחשבה המדינית בעידן
 הנאורות והמודרנה. רעיונותיו
 בדבר שלטון העם היוו השראה
 לאנשי המהפכה הצרפתית
 בפרט ולתנועות הלאומיות
 בכלל.

"אני מדמה את בני האדם המגיעים לנקודה שבה
 המכשולים, הפוגעים בהישרדותם במצב הטבע, מתעצמים
 ביחס לכוחות שיש בידי כל יחיד לגייס כדי להתקיים
 במצב זה... והנה, הואיל ובני האדם אינם מסוגלים לייצר
 כוחות חדשים אלא רק להתאחד ולנהל את אלו הקיימים
 כבר, אין ברשותם אמצעי אחר להבטיח את הישרדותם
 אלא בצבירת סכום כוחות שיוכל לגבור על העומד
 בדרכם, להפעיל את הכוחות האלה בדחף יחיד ולעשות
 בהם שימוש בתיאום."

ז'אן ז'אק רוסו – האמנה החברתית
 שאלות:

- מדוע, על פי רוסו, בני האדם מתאחדים לפעולה משותפת?
- האם, לדעתכם, ישנן עוד סיבות לכך שבני אדם מתאחדים לפעולה משותפת?
- חשבו על מסגרות אנושיות וחברתיות שהנן ביטוי לפעולה כזו?
- איזה מבין שלושת הערכים מודגש בקטע זה?
- הציגו דוגמא או יותר למצבים בהם קיומו של ערך זה תורם להשגת מטרות.

קרל מרקס – פילוסוף
 וסוציולוג יהודי-גרמני בן המאה
 ה-19. הוגה המרקסיזם, תורה
 שקראה למלחמת מעמדות
 ולחברה סוציאליסטית.

פרידריך אנגלס – פילוסוף
 גרמני בן המאה ה-19, אשר פעל
 יחד עם קרל מרקס ופרסם
 איתו מחקרים.

דברי ימיה של כל חברה עד כה הם דברי הימים של מאבקים מעמדיים.
 בן-חורין ועבד [...] אדון וצמית, אומן ושוליה, בקיצור - מנצלים
 ומנוצלים עמדו בניגוד מתמיד זה מול זה, ניהלו מאבק בלתי פוסק.

החברה הבורגנית בת-זמננו [...] לא ביטלה את הניגודים המעמדיים. היא
 אך הציבה מעמדות חדשים, תנאי דיכוי חדשים וצורות מאבק חדשות
 במקום אלה הישנים. [...] החברה מתפלגת במידה הולכת-וגדלה לשני
 מחנות עוינים גדולים: הבורגנות והפרולטריון. מעמד הפועלים בני-
 זמננו, המתקיימים רק כל עוד הם מוצאים עבודה, ומוצאים עבודה, רק
 כל עוד מגדילה עבודתם את ההון. הפועלים, הנאלצים למכור את עצמם
 אחד-אחד, מהווים סחורה המשולה לכל פריט מפרטי המסחר האחרים,
 והם כפופים במידה שווה לכל השינויים המתחוללים בשוק.

במובן זה יכולים הקומוניסטים (הפועלים המאוגדים) לסכם את
 התיאוריה שלהם במאמר אחד: **ביטול הקניין הפרטי**. הצעד הראשון
 במהפכת-הפועלים הוא עילוי הפרולטריון (מעמד הפועלים) למעמד
 שליט, כיבוש הדמוקרטיה כדי ליטול בהדרגה כל הון (כסף ורכוש) מן
 הבורגנות (מעמד בעלי ההון והרכוש), לרכז כל מכשירי הייצור בידי
 המדינה, ולהרבות ככל האפשר את כלל כוחות הייצור (מפעלי תעשייה,
 מכונות, מכשירים חקלאיים ועוד...)

[...] ההתפתחות החופשית של כל יחיד היא תנאי להתפתחות החופשית
 של הכלל. [...] הפרולטריום (הפועלים) אין להם דבר להפסיד זולת
 כבליהם. להם עולם ומלואו לזכות בו.

- פועלי כל הארצות, התאחדו!**
- המניפסט הקומוניסטי – קרל מרקס ופרידריך אנגלס.
- איזה ערך מודגש בקטע שקראתם?
  - מהי הדרך להגשמת ערך זה, על פי המניפסט הקומוניסטי?
  - עד כמה אתם מסכימים עם ערך זה? הסבירו.

הנרי דיוויד תורו – סופר
 ופילוסוף אמריקאי בן המאה ה-
 ה-19. דגל באי-ציות אזרחי, וסבר
 כי על האזרחים להתנגד
 לשלטונה של הממשלה על
 מצפונם

"בכל ליבי אני מסכים למוטו – "הטוב שבממשלים
 הוא זה הממעיט למשול" והייתי רוצה לראות
 שנוהגים על פיו באופן מהיר ושיטתי יותר. כשהוא
 מתגשם, הוא מגיע בסופו של דבר לשלב, שגם בו
 אני מאמין – "הטוב בממשלים הוא זה שאינו
 מושל כלל, וכשבני האדם יהיו מוכנים לכך, זה סוג
 הממשל שיהיה להם... האם חייב האזרח לרגע, או
 במידה הקטנה ביותר להכניע מצפונו לטובת
 המחוקק? מדוע אם כן יש לכל אדם מצפון? אני
 חושב שעלינו להיות בני אדם תחילה, ונתנינם
 אחר כך. אין זה רצוי לטפח כבוד כלפי החוק, אלא
 כלפי הצדק."

הנרי דיוויד ת'ורו – אי ציות אזרחי

- מהו הממשל הטוב ביותר, על פי ת'ורו?
- מה היחס שבין חוק וצדק על פי ת'ורו?
- כיצד מתנהלת חברת המופת במשנתו של ת'ורו?
- איזה משלושת הערכים מודגש בחברה זו?

התחלקו לקבוצות.

ענו על השאלות:

חזרו להגדרות הראשונות שכתבתם לערכים.

- עד כמה הן מספקות?
- מה הייתם רוצים להוסיף להן?
- מדוע בחרו יוזמי המהפכה הצרפתית להדגיש דווקא את שלושת הערכים האלו? מדוע נתפסים ערכים אלו כיסודות לחברת מופת אנושית?

שערו:

- באיזו דרך הושפעו היהודים שחיו בחברה שחרתה על דגלה ערכים אלה, כמו החברה הצרפתית?
- מה משמעות כל אחד מהערכים ליהודים שחיו בחברה זו?
- אלה ציפיות יכלו ערכים אלה ליצור אצל יהודים שחיו במדינות אחרות, אך שמעו ולמדו על ערכים אלה ועל המדינות שמנסות לפעול על פיהן?
- אחת מתוצאות הבחירה בערכים 'חרות שווין, אחווה' הייתה 'אמנציפציה' ליהודים. מה הקשר בין אמנציפציה ליהודים – שוויון זכויות ליהודים ככל האזרחים האחרים – לבין ערכים אלה?
- חשבו על דרכים נוספות בהן יכולים ערכים אלה להשפיע על היהודים.

- מה הקשר בין אמנציפציה לצינונות?
- מה הקשר בין רעיונותיו של הרצל לאמנציפציה?

”אם מה שמייחד את אבחנתו של הרצל הוא הדחייה המוחלטת של האמנציפציה וההשתלבות בתור פתרון לשאלת היהודים, מה שמייחד את חזון המדינה היהודית שלו הוא הרעיון שמדינה זו תשמש מופת של אותם האידיאלים עצמם של אמנציפציה והשתלבות.”

גדעון שמעוני, 'האידיאולוגיה הציונית', 2003

- על פי גדעון שמעוני – מה הקשר בין אבחנתו של הרצל כי האמנציפציה נכשלה בשיפור חייהם ומצבם של היהודים באירופה לבין חזון המדינה היהודית שלו?

” (בשני החיבורים, 'מדינת היהודים' ו'אלטנוילנד'), מתאר הרצל לא רק חברה שתהא מפלט ומקלט ליהודים, אלא גם משכלל את בניינה לכלל חברת מופת של צדק חברתי [...]”

שלמה אבינרי, 'הרעיון הציוני לגונו', 1980

- מה הביא את הרצל לעסוק, בנוסף למאמצים להקמת מדינה יהודית, גם באופיה של המדינה היהודית ובשאלת "חברת המופת"?
- מדוע, לדעתכם, החברה בישראל צריכה להיות מופת לצדק חברתי?

